

УДК 338.43:633.1;338.242

Світовий О. М.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту організацій
Уманського національного університету садівництва*

Svitovyi O. M.
*Candidate of Economic Sciences, Docent,
Docent of Management Organization Department
Uman National University of Horticulture*

УПРАВЛІННЯ ЕКСПОРТОМ ПРОДУКЦІЇ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ ТА ФОРМУВАННЯ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ

EXPORT MANAGEMENT OF PRODUCTS OF GRAIN PRODUCTS SUBCOMPLEX AND FORMATION OF VALUE ADDED

Анотація. У роботі розглядається питання формування доданої вартості при експорті продукції зернопродуктового підкомплексу та управління цим процесом. Доведено, що отримання вищої доданої вартості можливе за умови не тільки збільшення експорту сировини, а й продуктів переробки зерна. Обґрунтовано необхідність залучення іноземних інвестицій у виробництво та переробку зерна. Визначено роль держави у покращанні зовнішньої торгівлі продукцією зернопродуктового підкомплексу. Аргументовано важливість запровадження ресурсоощадних технологій у виробництво та переробку зерна для збільшення доданої вартості.

Ключові слова: зернопродуктовий підкомплекс, додана вартість, державне регулювання, ресурсоощадні технології, переробка зерна, прибуток.

Вступ та постановка проблеми. Зернопродуктовий підкомплекс є найбільшим підкомплексом агропромислового комплексу України та має високий експортний потенціал. В умовах ринку експорт зерна та продуктів його переробки має велике значення для збільшення валютних надходжень у країну та наповнення державного бюджету. Крім того, удосконалення управління експортом зернової продукції дасть змогу збільшити величину доданої вартості у зернопродуктовому підкомплексі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання удосконалення управління експортом зерна і продук-

тів його переробки висвітлюються у працях таких учених, як Кваша С.М., Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я., Саблук П.Т. та ін. Проте залишаються недостатньо вивченими проблеми стимулювання експорту готових продуктів переробки зерна, посилення конкурентоспроможності продукції, що експортується, а також імпортозаміщення товарів зернопереробки. Вирішення цих завдань дасть основу для збільшення виробництва зернопродуктів із високою доданою вартістю та поліпшить ефективність експортних операцій на ринку зерна.

Метою даної роботи є обґрунтування шляхів досягнення максимальної величини доданої вартості через удосконалення управління експортом продукції зернопродуктового підкомплексу.

Результати дослідження. Експортний потенціал України щодо ринку зерна та зернопродуктів є високим. Важливо, щоб збільшувалася частка експорту саме продуктів переробки зерна, що підвищує величину доданої вартості. Разом із тим також необхідно удосконалити управління конкурентоспроможністю зернової продукції, що буде впливати насамперед на зниження собівартості та підвищення її якості. А це є передумовою збільшення доданої вартості у вигляді додаткового прибутку. Крім того, не слід залишати поза увагою і підвищення рівня оплати праці в галузях зернопродуктового підкомплексу як достойного стимулювання за виробництво якісної продукції в необхідних обсягах.

Рівень споживання продуктів харчування на одну особу є індикатором спроможності держави у нормальному забезпеченні відповідним продуктом населення. Якщо аналізувати рівень забезпеченості населення України хлібними продуктами (хліб, макаронні вироби в перерахунку на борошно, борошно, крупи, бобові), то можна відзначити, що споживання даних продуктів харчування є в межах норми (примітка автора – норма 101 кг на рік).

У 2014 р. даний показник склав 108,4 кг і за останні роки майже не змінився [1, с. 20]. Звичайно, необхідно розширювати асортимент хлібних виробів та підвищувати їх якість, але можна констатувати про належне забезпечення населення України такими продуктами. Тому постійне збільшення експорту зерна не загрожує продовольчій безпеці, а, навпаки, приносить нашій країні таку необхідну валюту (табл. 1).

Збільшення експорту спостерігається майже за всіма основними зерновими культурами, за виключенням рису. Що стосується імпорту за вказаними позиціями, то можна зауважити, що за 2013–2014 рр. він як у натуральних величинах, так і в доларах США майже не змінився (крім кукурудзи та проса).

Якщо проаналізувати динаміку експортно-імпортних операцій за 2010–2014 рр., то можна відзначити, що за даний період у доларах США збільшився експорт зернових культур у 2,7 рази (табл. 2).

Експорт продукції борошномельно-круп'яної промисловості та готових продуктів із зерна за вищевказані роки збільшився лише у 1,5 рази. Порівнюючи вартісне відношення експорту зерна до продуктів його переробки, можна відзначити, що воно різнилося у десятки разів на користь експорту сировини. Тому, на нашу думку, для збільшення величини доданої вартості продукції зерно-

Таблиця 1

Експорт-імпорт окремих видів зерна в Україні

Назва товару	Експорт				Імпорт			
	2013 р.		2014 р.		2013 р.		2014 р.	
	кількість, тис. т	млн. дол. США	кількість, тис. т	млн. дол. США	кількість, тис. т	млн. дол. США	кількість, тис. т	млн. дол. США
Пшениця	7735,6	1884,7	10543,7	2290,7	1,8	1,9	1,8	1,9
Жито	15,8	3,4	58,9	9,3	0,18	0,4	0,15	0,4
Ячмінь	2336,8	575,0	4165,9	10071,6	10,1	3,8	6,9	2,7
Кукурудза	16710,6	3829,9	17556,6	3350,7	49,6	255,1	54,9	313,3
Рис	5,9	3,4	3,9	2,4	67,8	39,0	84,2	43,5
Гречка	0,54	0,4	1,96	0,9	9,41	2,6	9,1	2,3
Просо	40,2	11,4	44,2	10,2	0,87	0,2	3,9	1,1

Джерело: складено на основі [2, с. 55]

Таблиця 2

Структура експорту та імпорту зерна та продуктів його переробки в Україні (млн. дол. США)

Продукція	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р., у % до 2010 р.
Експорт						
1. Продукти рослинного походження	3949,9	5514,5	9173,1	8849,1	8739,1	221,2
у тому числі						
зернові культури	2447,1	3604,5	6970,4	6351,7	6544,1	267,4
продукція борошномельно-круп'яної промисловості	80,7	111,0	105,1	137,0	124,4	154,2
готові продукти із зерна	253,9	338,4	394,9	412,3	390,1	153,6
Зерно та зерно продукти, у % до пункту 1	70,4	73,5	81,4	78,0	80,8	+ 10,4 в.п.
Імпорт						
2. Продукти рослинного походження	1526,9	1774,3	2366,1	2607,6	2031,6	133,1
у тому числі						
зернові культури	145,4	219,5	248,9	306,5	366,7	252,2
продукція борошномельно-круп'яної промисловості	27,5	49,6	28,3	26,0	25,1	91,3
готові продукти із зерна	125,8	164,5	170,3	215,2	169,3	134,6
Зерно та зерно продукти, у % до пункту 2	19,6	24,4	18,9	21,0	27,6	+ 8,0 в.п.

Джерело: розраховано автором на основі [3, с. 33–42]

продуктового підкомплексу, що експортується, необхідно збільшувати частку експорту продуктів переробки зерна та готових зернопродуктів. Для цього потрібно завантажувати вітчизняні підприємства з переробки зерна та будувати нові. Крім додаткового надходження валюти і, звісно, зростання доданої вартості, це – нові робочі місця та збільшення надходжень у бюджет. До того ж у структурі експорту продуктів рослинного походження продукція зернопродуктового підкомплексу постійно зростає і в 2014 р. склала 80,8%.

Щодо імпорту зерна, то можна констатувати, що по зернових культурах відсоток зростання був такий як і по експорту, але у вартісних величинах набагато менше. Так, у 2014 р. експорт зернових культур перевищив імпорт майже у 18 разів. Імпорт борошномельно-круп'яної промисловості за період 2010–2014 рр. навіть зменшився, дещо зріс імпорт готових продуктів із зерна. А по відношенню до продуктів рослинного походження імпорт зерна та зернопродуктів у 2014 р. займав лише 27,6%.

Як відомо, швидшому розвитку будь-якої галузі економіки, збільшенню доданої вартості, сприяють інвестиції, у тому числі іноземні. Інвестиції іноземні (англ. foreign investments) – довгострокові вкладення капіталу зарубіжними власниками у промисловість, сільське господарство, транспорт та інші галузі економіки [4, с. 112]. Це важливо ще й тому, що Україна в умовах ринку є частиною світової економіки, членом СОТ та прагне бути в Європейському Співтоваристві. Крім того, виробництво зерна та зернопродуктів може стати для нашої країни одним із головних пріоритетів, основою відродження економіки, тому залучення іноземних інвестицій у сільське господарство, у тому числі й у зерновиробництво, повинно бути одним із основних завдань економічної політики держави. Станом на 31 грудня 2014 р. прямі іноземні інвестиції у сільське господарство склали 594,1 млн. дол. США, а це лише 1,3% загальних інвестицій в Україну, які в цілому становлять 45916,0 млн. дол. США [5, с. 239]. На нашу думку, також слід залучати більше інвестицій у переробку зерна.

Значною проблемою у формуванні доданої вартості є низька культура вирощування зернових культур у господарствах населення, які виробляють п'яту частину всього зерна в Україні. Такі господарства не кооперовані та не мають

достатньої кількості зерносховищ. Таким положенням користуються посередники, присвоюючи собі значну частину доданої вартості, скуповуючи зерно відразу після обмолоту. Це стосується також і невеликих фермерських господарств. Частка малих господарств у виробництві зернових залишається досить високою, а в окремих регіонах сягає 30–80% [6, с. 47], тому необхідно, щоб такі господарства кооперувалися і формували великі партії зерна на експорт та на переробку. У цьому випадку можна буде витіснити значну частину посередників та мати додатковий прибуток.

Запропоновану нами схему формування доданої вартості при експорті зерна та продуктів його переробки розглянемо на рис. 1.

На нашу думку, при експорті зерна та продуктів його переробки особливу увагу потрібно звернути на підготовку самого зерна до реалізації та диференціацію продажу за структурою зернопродуктів. Для формування більшої величини доданої вартості необхідно реалізовувати зернопродукти з високою кінцевою готовністю до використання. Ми маємо на увазі борошно, крупи, готові продукти із зерна.

Крім того, потрібно розвивати власне насінництво, яке може значно збільшити додану вартість, та пропонувати його на експорт. Липчук В.В. та Малаховський Д.В. вважають, що нині в умовах інтенсивної конкуренції на ринку насіння зерна (і не тільки) з боку іноземних компаній вітчизняні виробники втрачають свої позиції на ринку, тому виникає потреба на основі вітчизняних найбільш конкурентних насінницьких структур створити об'єднання виробників насіння як на регіональному, так і на національному рівнях. Учені стверджують, що таке об'єднання повинно стати ефективною формою діяльності на ринку насіннєвого зерна, сприяти посиленню позицій національного виробника на вітчизняному та міжнародному ринках посівного матеріалу [7, с. 33]. Значні можливості для збільшення експорту зерна відкривають ринки державних закупівель інших країн. Для прикладу, ринок державних закупівель США, який наразі є закритий для вітчизняного бізнесу, оцінюється в 180 млрд. дол. [8, с. 8].

Важливим, на нашу думку, в процесі формування доданої вартості продукції зернопродуктового підкомплексу є також удосконалення державного регулювання як

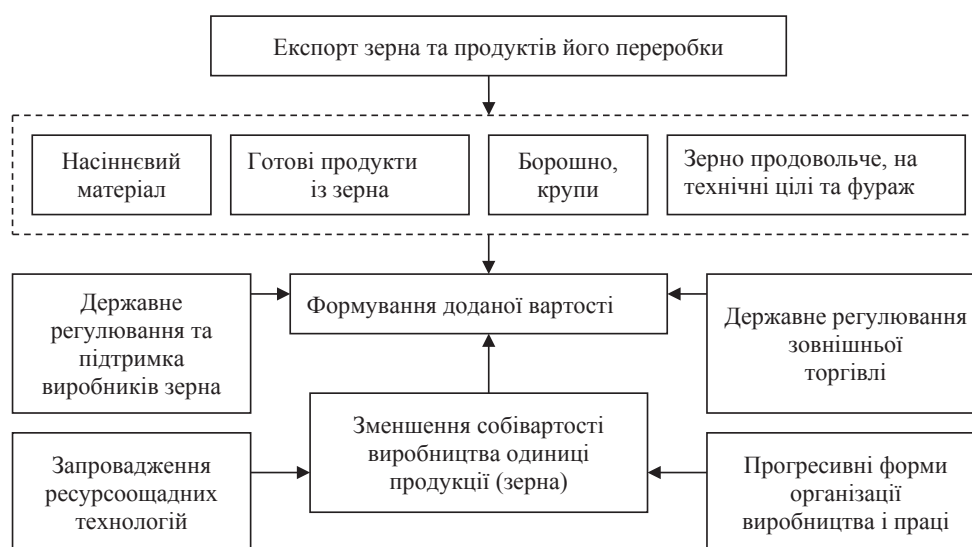

Рис. 1. Схема формування доданої вартості при експорті зерна та продуктів його переробки

Джерело: власні дослідження

зовнішньої торгівлі, так і виробництва зерна та продуктів його переробки. Наприклад, учені вважають: коли експортні поставки переважають поставки на внутрішньому ринку, з погляду бюджету, застосування спецрежиму ПДВ «в ув'язці» зі звільненням експортних поставок від ПДВ є вигіднішим [9, с. 78]. Крім того, виробникам необхідна державна підтримка для забезпечення конкурентоспроможності продукції. Вчені стверджують, що з метою збалансування попиту і пропозиції зерна на ринку у світовій практиці, крім інтервенцій, застосовують регулювання розміру посівних площ, квотування виробництва тощо. Поширеною є також практика державної підтримки доходів виробників зерна не стільки завдяки встановленню ціни на зерно, скільки здешевленню його виробництва (компенсації частки вартості техніки, добрив, пального, яке імпортується) [10, с. 73]. У Польщі для вирощування пшениці щорічно держава доплачує фермерам 100 злотих за використання насіння та 910,87 злотих йде доплата безпосередня. Крім того, податок ПДВ (7%) також залишається фермеру. Тобто на 1 га пшениці польський фермер одержує $(100 + 910,87 + 293,58) = 1304,45$ злотих, або близько 7 500 тис. грн. [11, с. 63]. Таким чином, державне регулювання ринку зерна та продуктів його переробки має важливе значення у збільшенні доданої вартості зернопродуктового підкомплексу.

Висновки. Дослідивши формування доданої вартості за реалізації продукції зернопродуктового підкомплексу на експорт, ми зазначаємо так:

1. Зростання величини доданої вартості в даному випадку можливе як за реалізації більшої кількості цільного зерна і, більшою мірою, за реалізації продуктів переробки зерна з високою доданою вартістю, а також збільшення експорту насіннєвого матеріалу.

2. Стимулювання експорту зерна та продуктів його переробки може забезпечити відповідне державне регулювання зовнішньої торгівлі.

3. Збільшення державної підтримки у виробництві зерна допоможе вітчизняним товаровиробникам підвищити конкурентоспроможність продукції. Посиленню цього результату сприятиме застосування ресурсощадних технологій вирощування зернових культур та запровадження прогресивних форм організації виробництва і праці.

4. Кооперація малих господарств – виробників зерна дасть змогу пропонувати зерно на експорт, обійтися без послуг посередників та значно збільшити величину доданої вартості.

5. Залучення іноземних інвестицій у виробництво та переробку зерна повинно бути одним із основних завдань економічної політики держави.

Список використаних джерел:

1. Статистичний збірник «Україна-2014» / Відп. за вип. О.А. Вишнеvsька. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 28 с.
2. Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2014 році» / Державна служба статистики України ; від. за вип. А.Фризоренко. – К., 2015. – 147 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України 2010-2014 рр.» / Державна служба статистики України ; від. за вип. А.Фризоренко. – К., 2015. – 102 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Завадський Й.С. Економічний словник / Й.С. Завадський, Т.В. Осовська, О.О. Юшкевич. – К. : Кондор, 2006. – 355 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.nlu.edu.ua>.
5. Статистичний щорічник України за 2014 рік / Відп. за вип. О.А. Вишнеvsька. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 586 с.
6. Козак О.А. Розвиток зернової галузі України / О.А. Козак, О.Ю. Грищенко // Економіка АПК. – 2016. – № 1. – С. 38–47.
7. Липчук В.В. Організаційно-економічні проблеми розвитку насінництва зернових культур / В.В. Липчук, Д.В. Малаховський // Економіка АПК. – 2015. – № 12. – С. 28–35.
8. Гужва І.Ю. Угода СОТ про державні закупівлі як інструмент інтеграції галузей економіки України до світового господарства / І.Ю. Гужва // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – № 9. – С. 7–10.
9. Тулуш Л.Д. Реформування податку на додану вартість у сільському господарстві / Л.Д. Тулуш // Економіка АПК. – 2016. – № 2. – С. 69–49.
10. Буркинський Б.В. Відтворювальні механізми регулювання зернового ринку в контексті забезпечення продовольчої безпеки України / Б.В. Буркинський, В.М. Лисюк, О.В. Нікішина // Економіка України – 2015. – № 10(647). – С. 66–78.
11. Захарчук О.В. Досвід розвитку сільського господарства Польщі / О.В. Захарчук // Економіка АПК. – 2015. – № 10. – С. 59–65.

Анотація. В работе рассматривается вопрос формирования добавленной стоимости при экспорте продукции зернопродуктового подкомплекса и управления этим процессом. Доказано, что получение высшей добавленной стоимости возможно при условии не только увеличения экспорта сырья, но и продуктов переработки зерна. Обоснована необходимость привлечения иностранных инвестиций в производство и переработку зерна. Определена роль государства в улучшении внешней торговли продукцией зернопродуктового подкомплекса. Аргументирована важность внедрения ресурсосберегающих технологий в производство и переработку зерна для увеличения добавленной стоимости.

Ключевые слова: зернопродуктовый подкомплекс, добавленная стоимость, государственное регулирование, ресурсосберегающие технологии, переработка зерна, прибыль.

Summary. This paper discusses the formation of value added for export products of grain products subcomplex and manage this process. It is proved that for higher value added can be provided not only increase exports of raw materials, but also processed products and grain. Substantiates the necessity of attracting foreign investment in the production and processing of grain. Determined the role of the state in improved foreign trade of products of grain products subcomplex. Argued the importance of the introduction of resource-saving technologies in the production and processing of grain to increase the value added.

Key words: grain products subcomplex, value added, government regulation, resource saving technologies, grain processing, profit.